

Péntek Imre
A „belénk
költöző táj”
lírai krónikája
(Iancu Laura:
névtelen nap)

A kortárs líra újabb alakváltozáson esik át. Az a kötött formákban megjelenő személytelen, tárgyias hang – melyet neveznek neoujholdas hangnak is –, úgy látszik, elérte teljesítőképessége határát. Ez a sima lefutású, olykor divatos geekkel, kultúrélményekkel telített versbeszéd a legújabb nemzedék körében heves elutasításra talált. A lázadásnak több iránya is van: a zárt szerkezet helyett a spontánul áradó, asszociációk mentén szerveződő szabadvers-változatok, a stilizált fogalmazás helyett a brutális, „alustilizált” nyelvhasználat viszik a prímet. Iancu Laura – bár távolabbról, s nem oly radikálisan – ezt az elutasító mintát követi, amikor egy erősen redukált, szikár, lényegre törő nyelven fogalmazza meg a maga emberi-költői világát. A *Karmaiból kihullajt* című, második kötetében – éppen a címet adó versben – olvashatjuk aggodalmát: „karmaiból kihullajt-e a szó”, míg az újabb kötetben a megérett (és megértett) bizonyosság az uralkodó, itt már egy érett költői személyiség veszi birtokba múltját és jelenét, lehetőségeit. Érdekes megvallása ennek a *Feltámadás* című vers: „szemem már nem látja a formát, /szemem a mindent látja...”. Igen, az a fajta kettőség, Én-Te viszony (amiről Dobák Kata ír részletesen és találóbban a *Kortársban* megjelent kritikájában) feloldódik, eltűnik: a korábbi érzelmi-gondolati csatározásból megszületett egy felnőtt, magabiztos személyiség. A *névtelen nap* ennek (is) meggyőző lírai dokumentuma. A hét ciklusba rendezett kötetnek van egy határozott,

karakteres érzelmi íve, mely az *Agóniától A táj belénk költözik*-ig tart.

Az első ciklus nem véletlenül kezdődik az 1978. december 30. című verssel. A születés, a világra jövetel tudattalan élménye fogalmazódik meg benne: „elemeiben állt a világ / s én apró tenyeremet kítárva/ éhesebb voltam mint valaha”. Olyan világba születni bele, ahol „gyöngyszemekben lépked aki bujkál /akiben meghúzza magát a lét”. A költő ennek a veszélyeket rejtő, identitást roncsoló környezetnek körülményeit próbálja számba venni, itt „egyedül a fák értenek meg”, „alamizna-álmok hullanak”, s „hatalmas hordalék a világ”. Egy omló-bomló közösség tagjaként éli át mindezt, amit jelez a többes szám első személyű ragozás („özvegyek vagyunk”, „hull a hajunk”, „házunk falán lóg a Kereszt”). A gyermekkori imák nem segítenek („azt az imát már nem mondom”), „körös-körül gaz verte keresztfák” – írja a *Körös-körül* című versben. (Aki belelapozott a *Magyarfalusi emlékek* című kötetbe, az fotókon is láthatja mindezt a Cintaram hegyen.) Ebben a töredékes létezésben nehéz fogódzókat találni, mégis a titok, az ide, a szülő- és anyaföldhöz való elszakíthatatlan kötődés titka az, amit őriz a lélek: „egyetlen szót ismerek / nem mondtam ki nem árult el soha / földbe vájnak / téli álmom: haza”. Ebben a „festett tájban” az önmarcangolás dívik: „bélelt szívet eszünk vacsorára”, s az öngyilkos, önsorsrontó gesztusok erősödnek fel. Az Úrral való perbeszéd is része ennek. Hiszen a „kormos kapura zárt éden”-be,

valamikori (gyermekkori) idillbe nincs visszatérés, s a költő félelmes „átka” nem más, mint a „visszateremtés” vágya, óhaja: „bordám fogadd vissza / kiről letéped rég halott”. Egy másik, hasonló megfogalmazása ennek a visszavonásnak a *Csont* című vers. („felhúszom egyszer agyagból gyúrt arcom”). A megromlott Tisztaságot csak a vér/ár moshatja le, s itt nem születhet más, csak „Sebköltészet”. A kivetettség (kiűzetés) számos metaforájával találkozhatunk: „Omlatag öröklét”, „lépteit lekésző Messiás”, „aláfolyunk a Föld tenyerén”. A magára eszmélés – kicsit József Attilára emlékeztetve – megpróbál „csalás / nélkül szétnézni könnyedén”: a *Lenyomat* című versben így intonál:

„testemen mint kihűlt tájon
fogyatkozik a félelem
szökik ereimből
a szerelem”

Nos, ebben a kiábrándultságban írja le a költő: „Takarj be, vers”. A „sorstalan ázott veréb” csak ettől, a költészettől remélhet megváltást.

Ezért jönnek a sorspéldák, ígéző mesterek, mint Kányádi Sándor, Hervay Gizella, Bede Anna, Mécs László, akiknek egy-egy verset ajánl. S egy keserves felismerés (*Körömversek*):

„az égen imitt-amott
hang
megöregszik
mire az ének hozzám ér”

Apoézisen kívül még valami nyújthat vigaszt: a mélységes, kételyekkel átszótt hit. Iancu Laura vallásossága nem a szokványos megnyilatkozás, hanem egy Istennel kialakult/alakított, bensőséges (kételyekkel, vergődéssel, viaskodással átszótt) viszony. Szép példája ennek A *názáreti* című költeménye. Az isteni törvénynél – a porba írt szavaknál – fontosabb a személyes átélés, azonosulás. Ezért írhatja Iancu Laura, minden beképzeltség nélkül:

„Tömegek sírtak én felettem:
Keljek, szedjem szavaid.

S én vad viharként
Dúltam széjjel
Kérdésem, álmom, életem.
Vonalaidra ráfeküdtem:

Írj tovább, Istenem!”

Több versben is megjelenik ez a már-már bizarr bensőségesség, kiszolgáltatottság (*Mikor az Isten, Otthon*). Az önemésztő azonosulás szép példája a címadó *névtelen nap* („nyakadról a köldökzsinórt /

minden nap lecsavartam”). (Lehetne elmélni arról a nőies megközelítésről, amely ezekben a versekben megnyilvánul, de nem érdemes. A már-már extatikus odaadás, függés, kapcsolódás, az Atya-kép előtti tisztelgés – mind-mind beletartoznak ebbe az érzelmi körbe. Ám a versek nem ezért jók, hanem a formai-poétikai megoldásaik miatt.) Ez a viszony mindenképpen kitüntetett: a kiválasztottság képzetével (*Kettőspont, Nagycsütörtök*). A „késleltetett feltámadás” szép verse a *Húsvét*.

„Te ismét késel
mi lesz velünk
nem tudom

beesteledett bimbó
bontott kapualj
mozdulatlan szikla

Elvittek Uram. Hova?”

A „megjelenés”, átlényegülés a továbbiakban már nem a személyesség tartományaiban történik, hanem a legendában, mondában, néprajzban, a „szenteltvirág”-ban. Egy másik motívum is feltűnik – a már hivatkozott szenteltvirág kapcsán –, a tájjal való azonosulás: „tájba tépsz, két kezed széljáték, / torkom szorítod a kölcsonként / kegylmekért”. Az eltávolodó, visszahúzódó, „alvó” Isten helyett a virrasztó ének kell őriznie a hűséget, a tartást, mindazt, ami érték („álmait őrzöm s látom / velem is táncolt valahol”). A legvégletesebb vallomás az *Ami minden versből kimaradt*-ban fogalmazódik meg. A teremtett itt számon kéri teremtőjét: „Szigorú leszek hozzád... Még sosem mondtam el neked. Mi végre vagyunk – szerintem. S ha kíváncsi vagy, / Nem merem.” Ez a feddő szigorúság azonban feloldódik egy antropomorf metafora-sorban („Hatalmas tenyered van. Az egész föld hatalmas lábad.”), s az emberi gesztusokkal megidézett „atyai hatalom”-hoz lehet így szólani: „Ülj le. El ne fáradj.”. Hiszen a formális jelenlét, az imádat megjelenésének helye, a templom, zárva. S innen már logikus út vezet az olyan megállapításokig: „szabadítsátok ki / elfáradtak a rácsok” (*KR*). A megjelölés, kiválasztás ebben a kontextusban másképp, nagyon szép metonímiában jelenik meg: „számra varrták vérrög éneket”. Feltűnik a szülőföld szentjei közt a „megfáradt” anya, akit védeni, óvnia kell a költőnek. („húzd be a sötétítőt, anyám”), Tanítása magatartásában jelent meg: „igaz voltál”, még akkor is, ha a veszendő, áldozati sors jegyeit előre látta (*Amikor imádkozni*). A gyerekkor képeinek felidézése valamiféle érzelmi „védőhálót” jelent a zuhanás ellen (*Mozdulat, Faoltás*). Az ellentmondásos viszony – féltés, óvás és a menthetetlenség, a belesüppedés a megszokott életformába – ilyen „gyermeki” kérelmeket, könyörgéseket fakaszt:

„Hányszor mondtam: kedvemért
állj föl, ha elested!
Lépd át a hagyomány börtönét,
amelybe születted!”

A költő (és az ember is) tudja, kérelme nem hallgattatik meg. Az elroncsolódott Édenből nincs visszaút, nincs „visszaölelés” a születés előtti állapotba. A kötet egyik, feszültséget adó ívét éppen ez húzza meg: az első vers, a születés dátuma a cím, életmohósága, s a *Falottságban* megjelenő menekülés az élet, a lét elől. Anya és leánya egymásra talál ezen a ponton: „kimérikánka Jób-sorsot”, „aláhull a Harmadnap”, ahogy a *Külön* című vers ezt az elátkozott sorsot intonálja. A „mélypont ünnepélye” ez – Pilinszkyvel szólva, akitől annyi mindent tanult lancu Laura: a megkritikált szókincset, a szaggatott, kihagyásos szerkesztést, gondolkodást, a versvégek „szétzilálását” –, s a *Fázunkban* a beletörődés így jelenik meg: „nézzük egymást két vaktükör”. Az elmaradó Farsang idején: „lángostesztád anyám / szegletkövé dermesztik”. Az *adósságod: öröklét* című vers ezt az ellentmondás viszonyt a szülőföldhöz, az anyai-családi örökséghez a maga teljes „pompájában” tárja elő. „Beföttjeidből szirupfürdőt csapok, ha hazaérkezem...”. A kíméletlen felismerés, az elidegenedés ténye elől nem lehet kitérni: „Hulladékha, otthon: urna...”. A szétszakadó ölelés, a jégből font „gyerekkoszorú” már a végleges eltávolodást, a búcsút jeleníti meg...

S végül az utolsó ciklus – ennek a belső stációnak, „keresztútnak” egy virtuális „feltámadását” kínálja... Maga a cím is kiáltoan fogalmazza meg ezt az „átlényegülést”: *A táj belénk költözik. S roppant érdekes, itt újra visszatér a többes szám első személyű fogalmazás. Számomra itt lancu Laura személyes élettapasztalatait nem szakítja el a közösségtől (mondjuk ki: a csángók közösségtől), hanem általánosabb (elvi-történeti) síkra emeli. Megerősödik az őrzés gesztusa: „rágyújtok és zengek / egyszer volt hol nem volt regéket” (*Pátria*). A nemzeti-etnikai identitás kérdései vetődnek fel, a tartozás-tudat, amivel a csángó magyarság „kisnemzete” az anyaországhoz kapcsolódik. S nyilván abból a felismerésből, hogy „Édenünkből / a tudás fáját / ócska piacra / hordták a kutyák” – sok minden következik... Az „örökség” megtartása vagy elherdálása óriási felelősség, ahogy lancu Laura írja a „kockakerekű időben”. Meg kell hallani a *Pásztor* kopogását, miként az *Irtásban* olvasható. A belső, lelki táj egyre gazdagabb, egyre elevebb. (De nem válik idillé.) A *Csángó karácsony* teszi fel a kérdést: „vajon ki pusztul előbb el / a maradás? emlékezte? De a *Magyar karácsony* sem irgalmasabb: „hazát keresek a királyokkal”. Mégis, a belénk költöző táj képei (*Este a faluban, A falu*) élesen (karcosan) jelennek meg, de a szépség sem hiányzik ebből az emléktájból („botján a vén bacsónak / elejti melegét a nap”). A szórvány-*

lét drámai megfogalmazása ez sor: „Engedélyezett kétségbeesés ez a táj” (*Szilvafa*). Az utolsó három vers mégis valamiféle engesztelődés, feloldódás felé mutat. A *Hazafelé* nosztalgikus-fájdalmas emlékidezés („Mese vagy nékem, fehér táj”), látomás a „nemzeteket” ívó „vén pokol”-ról, s arról, az „örök mának örököse nincsen”. Ebben a krónikás egy kissé magát is sajnálja, hisz eltűnése esetén: „Ki álmodik majd néked / Gyimesi táj?” A *Szünőföld* fájdalmas-ironikus számvetés, a jövőtlenség szólaltatása, hisz „A hontalanság malma / zilál szent törmelékebe”. A felmorzsolódás, mint valami áldozat, Istennek melegített „szép álmom”. Megtanulni és elviselni a hiányt – ez az *Ujjak* című vers példázata. Ez a hiány azonban inspiráló, továbblendítő örökség, amint az lancu Laura kötetéből kitetszik.

Talán elemzésem túl tartalom-centrikusra sikerült. De azért is vállaltam ezt a hálátlan szerepet, mert elolvasva a *Kortársban* megjelent két kritikát – Vincze Ferenc (*Karmaiból kihullajt*) és Dobás Kata (*névtelen nap*) tollából – mindkettő poétikai részkdésekkel foglalkozik. Vincze Ferenc a félbemaradt vagy „éppen felénél elkezdett mondatok”-ról értekezik, a központozás hiányáról, „a tisztaságért és őszinteségért folytatott küzdelemről”. Dobás Kata a „színek megjelenítésének stílusformáló” erejéről, a „redukált nyelvhasználat” szerepéről, és folytatathatnám. Félreértés ne essék: mindkét szöveg értékes hozzájárulás lancu Laura költészetének fölfejtéséhez. Mégis, úgy érzem, ez kevés. A *névtelen nap* nagyobb kihívás – ami elől nem illik megfutamodni. Lancu Laura a „törmelékeny lét”, a szórvány-lét képviselésében fogalmazta meg drámai meglátásait, katartikus pontokat villantva fel ebben az elszakadásban és hazatalálásban. Tamási Áron meglátása („Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”) – új körülmények között, átértelmezve, de máig érvényesen cseng. Szükségünk van az otthon-lét, a szülőföld-kódolta identitásra, mert enélkül kallódásra, elveszésre vagyunk ítélve e földön. Még akkor is, ha ez a szülőföld – „szünőföld”, s csak belénk költözve, a nagyobb, anyaországi emlékezet érzelmi-tudati magasában (lásd: *Haza a magasban*) nyeri el a maga „öröklétét”. Mint mese, hagyomány, múlt időket idéző népszokás. Lancu Laura kötete ennek a lelki-történeti folyamatnak is megrendítő (lírai) dokumentuma.

(Kortárs Kiadó, 2009.)